

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЕКОНОМІЧНИМ СУБ'ЄКТОМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті запропоновано новий підхід до формування критеріїв при прийнятті рішень економічними суб'єктами у сучасних умовах. Питання обґрунтування критеріїв при прийнятті рішень підприємствами носить досить поверховий характер, що підтверджується аналізом наукових публікацій по цій темі. В основі цього підходу лежить не тільки ціль, але і цільова установка. Введено також поняття зони доступності для підприємства, що дає можливість обґрунтувати джерело отримання їм доходів. Розроблено теоретичне обґрунтування можливості використання однокритеріального та багатокритеріального прийняття рішень на підприємстві.

Ключові слова: прийняття рішень, критерій, функціонал, підприємство.

Петровская С.В. Принятие решений экономическим субъектом в современных условиях.

Аннотация. Предложен принципиально новый подход к формированию критериев при принятии решений экономическим субъектом в современных условиях. Разработано теоретическое обоснование возможности применения однокритериального или многокритериального принятия решений на предприятии.

Ключевые слова: принятие решений, критерий, функционал, предприятие.

Petrovska S.V. Making decisions by economic agent in the modern conditions.

Annotation. A new approach to the formation of criteria when making decisions of economic subjects in modern terms. A theoretical feasibility study for the use one criteria or multi criteria decision making in the enterprise.

Keywords: decision-making criteria, functional, enterprise.

Постановка проблеми. Події, що відбуваються у світі, дозволяють стверджувати, що мир рухається до завершення деякої історичної епохи. У новій точці біфуркації виникаючої осі часу входить вся система глобалізації, причому входить в гранично нахиленому стані.

В умовах ліберального світу існує основна парадигма, що максимізація прибутку - єдиний мотив існування. Пересічний ліберал при здоровому розумі і добрій пам'яті не скаже, що це погано або шкідливо для суспільства. Це пояснюється тим, що інакше ліберальна система існувати не може. Однак, наближаються часи, коли і вона з цим принципом існувати вже не може.

Дійсно, дуже велика влада, яку придбав у сучасному світі капітал. Вона позбавляє сенсу будь-яке людське діяння, якщо воно не спрямоване на заробляння грошей, що у свою чергу спотворює саме розуміння свободи. І тому треба знайти інше ціле покладання для влади і капіталу.

Це вимагає й перегляду всієї системи існуючих економічних відносин, зокрема, щодо використовуваних певним економічним суб'єктом критеріїв при прийнятті їм рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз великої кількості публікацій по даній проблемі в мережі Інтернет, та наукових праць у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського дозволяють стверджувати, що питання обґрунтування критеріїв при прийнятті рішень підприємствами носить дуже поверхневий характер. Приведемо характерні приклади. «Стаття 18. Прибуток (доход) підприємства. На всіх підприємствах основним узагальнюючим показником фінансових результатів господарської діяльності є прибуток (доход)»[1]. У цьому документі треба, у першу чергу звернути увагу на невизначеність з наукової точки зору терміну «узагальнюючим показник». «Підприємницька діяльність господарюючих суб'єктів спрямована на одержання прибутку.

Саме наявність прибутку або можливість його одержання спонукає їх входити в певну сферу діяльності, а за відсутності прибутку або навіть загрози його відсутності — покидати певний сегмент ринку. [2]

У роботі [3] автором стверджується, що «1. Прибуток є основною метою підприємницької діяльності і мірилом її ефективності... 4. Прибуток підприємства є критерієм ефективності операційної діяльності підприємства». Судячи з наведеного, для автора ціль (п.1) і критерій (п.4) є зовсім тотожні поняття.

У роботі [4] автором стверджується, що «Максимізація прибутку — основний критерій, на який орієнтуються виробники. Але це не єдиний критерій. Максимізація поточного прибутку повинна співвідноситися зі стратегічним прогнозом розвитку фірми тощо». При цьому автор не уточняє, в яких показниках відображається «стратегічний прогноз розвитку фірми» і як він пов'язаний із прибутком.

У роботі [5] автором стверджується, що «прибуток визнається об'єктивною категорією, яка включає складну сукупність відносин між учасниками суспільного виробництва з приводу формування і використання грошової форми чистого доходу». Сукупність відносин не може бути критерієм.

У роботі [6] наводиться дуже поверхневе визначення «з теоретичної точки зору прибуток у трансформаційний період виступає як об'єкт та інструмент управління, в якому сконцентровано інтереси майже всіх суб'єктів економічної діяльності»

У роботі [7] наведено, що «У ринковій економіці центральним є теоретичне припущення про те, що всі корпорації, підприємства чи фірми прагнуть отримувати максимальний прибуток». Але це припущення у наступному абзаці здобуває наступний вид «Таким чином, в сучасній ринковій економіці загальноновизнаним критерієм ефективності є максимальний прибуток» [7]. Непослідовність автора проявляється в тім, як «припущення» перетворилося в критерій.

Аналіз дозволяє зробити висновок, що твердження про застосування в якості критерію оптимальності прибутку не підтверджується ніякими серйозними теоретичними розробками. Дійсно, підприємець крім одержання прибутку може орієнтуватися на завоювання частки ринку, створення робочих місць, тощо.

Мета статті. Розробити теоретичне обґрунтування можливості застосування однокритеріального чи багатокритеріального прийняття рішень на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Відмічені раніше недоліки при застосуванні критеріїв, можна пояснити наступними двома основними причинами.

По-перше, автори дуже поверхнево підходять до вибору критеріїв, що вже неодноразово відзначалося.

По-друге, вказані раніш автори знаходяться під впливом пануючої у 60-х роках минулого століття точки зору, викладеної М.М. Моїсєєвим в монографії [8].

Пануюча точка зору формулюється наступним чином. Ситуацію, у якій відбувається прийняття рішень, характеризують наступні основні риси: наявність цілей, наявність альтернатив та наявність обмежуючих факторів. Тобто, необхідність прийняття рішення диктується наявністю деякої цілі, яку потрібно досягти. Якщо ж ціль не поставлена, то не виникає необхідність приймати яке-небудь рішення. У сучасних умовах це положення, що йде від викладеного в [8], вимагає істотного уточнення. Це можна сформулювати наступним чином. Ситуацію, у якій відбувається прийняття рішень, характеризують наступні основні риси:

1. Наявність цілей.
2. Цільова настанова.

При цьому під цільовою настановою пропонується розуміти постійну орієнтацію системи, підсистем або їхніх елементів. Цільова настанова є більше широким поняттям, чим ціль і допускає, на відміну від мети, неоднозначну інтерпретацію та є менш конкретизованою (кількісно не визначеною).

Можливі випадки, що зв'язані з прийняттям рішень у даному випадку представлені на рис. 1, ..., 5.

Варіант, представлений на рис. 1, відповідає теорії оптимальних рішень, що зовсім не застосовна в економіці.

Варіант, представлений на рис. 2, відповідає теорії прийняття рішень у технічних системах, що підкреслюється в [8]. У цьому випадку існує в чітка визначеність множини цілей.

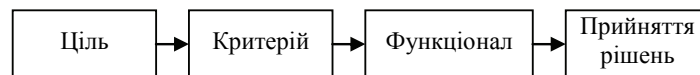

Рисунок 1. Прийняття рішень у випадку однієї цілі.

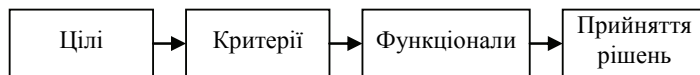

Рисунок 2. Прийняття рішень у випадку множини цілей.

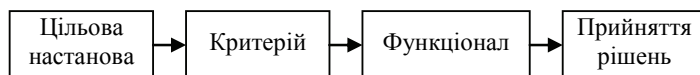

Рисунок 3. Прийняття рішень у випадку однієї цільової настанови.

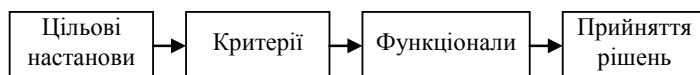

Рисунок 4. Прийняття рішень у випадку множини цільових настанов.

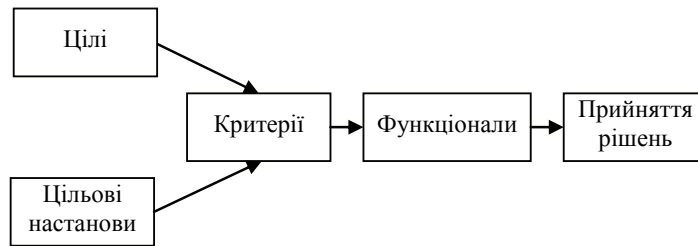

Рисунок 5. Прийняття рішень у випадку множин цілей і цільових настанов.

Розглянемо варіант, представлений на рис. 3, що найбільш розповсюджений серед економістів. У цьому випадку:

- 1) цільова настанова – максимум прибутковості;
- 2) критерій – максимізація різниці, що підприємство віддає у зовнішнє середовище і одержує з нього (рис. 6);
- 3) функціонал – максимум прибутку, як вартісна оцінка доходів і витрат.

При цьому зона взаємодії підприємства та зовнішнього середовища являє собою ту сукупність основних частин, які підприємство віддає у зовнішнє середовище у вигляді плати за матеріали, паливо, електроенергію тощо, а також у вигляді заробітної плати своїм працівникам.

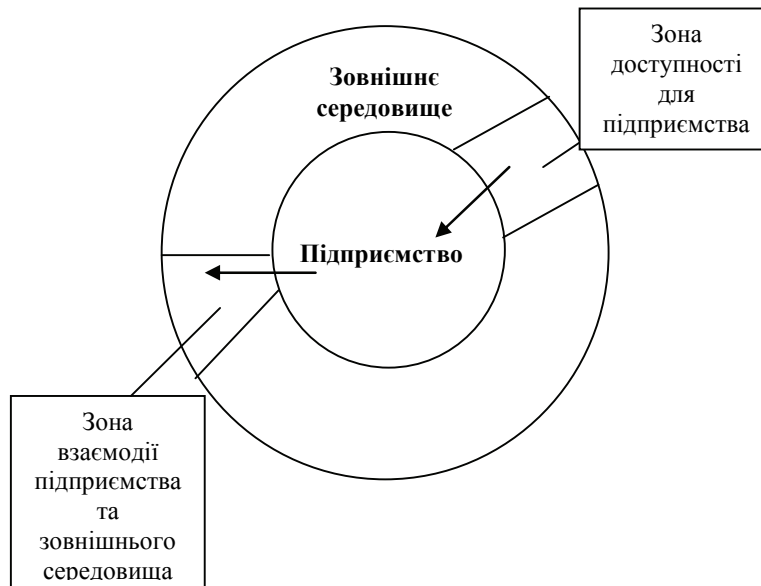

Рисунок 6. Взаємодія підприємства і зовнішнього середовища при цільовій установці на прибутковість.

Зона доступності для підприємства – це та частина зовнішнього середовища, з якого одержує свої доходи. Різниця між цими двома можливостями і є прибутковість. Варіант, що представлено на рис. 4, являє собою розширення зони доступності для підприємства. Варіант, що представлений на рис. 5, найбільш характерний для підприємств оборонного комплексу.

Висновки. Запропоновано принципово новий підхід до формування критеріїв при прийнятті рішень економічним суб'єктом в основі якого лежать ні тільки ціль, а цільова настанова. Введено поняття зони доступності для підприємства, що дає можливість обґрунтувати джерело одержання їм доходів. Розроблені принципи можливості застосування однокритеріального чи багатокритеріального прийняття рішень на підприємстві.

Список використаних джерел

1. Закон України про підприємства в Україні [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Предпринимательство: учебник для вузов [Текст] / Под ред. проф. В.Я. Горфинкеля, проф. Г.Б. Поляка, проф. В.А. Швандара. — 3-е изд., перераб. и доп. — М: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. — 581с.
3. Васітинська, В.Ю. Роль прибутку у діяльності підприємств [Електронний ресурс] / В.Ю. Васітинська // Економічні науки. – Режим доступу: www.rusnauka.com/34_NIEK_2010/Economics/73918.doc.htm.
4. Вітлінський, В.В. Моделювання економіки: навч. посібник [Текст] / В.В. Вітлінський. — К. : КНЕУ, 2003. — 406с.
5. Шарманська, С.О. Прибуток та особливості його формування і використання в транзитивній економіці: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 [Текст] / С.О. Шарманська. — К.: КНУ, 2010. — 22с.
6. Субботович, Ю.Л. Прибуток підприємницьких структур в умовах ринкової трансформації економіки: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.04.01 [Текст] / Ю.Л. Субботович. — К.: КНУ, 2002. — 20с.
7. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.paragononstate.com/vnutrfirmove-planuvannya/91-vibr-kriteriyu-ekonomchno-efektivnost-.html>.
8. Моисеев, Н.Н. Математические задачи системного анализа [Текст] / Н.Н. Моисеев. — М.: «Наука», 1981. — 487с.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2013